

MENSUR IBRAHIMPAŠIĆ

Uvažavanje novih obeležja društvene prirode vojne sile nužan uslov efikasne odbrane osloncem na sopstvene snage

(Diskusija)

Vojna sila je ukupna sposobnost države kao društvene zajednice ili društvene grupe kao političkog subjekta, da koristi (aktuelno ili potencijalno) postojeće demografske, političke, ekonomske, materijalne, tehničke, prirodne i duhovne mogućnosti za vođenje oružane borbe radi ostvarivanja svojih ciljeva. Ovo opšte sociološko pojmovo određenje vojne sile olakšava da se uoči dvostruka istorijska uslovljenost njene društvene prirode. Ona je, prvo, uslovljena neprekidnim promenama koje se dešavaju u nabrojanim mogućnostima, kao objektivno postojećoj osnovi njenog konstituisanja, i drugo, uslovljena je stepenom sposobnosti društvenog subjekta koji je konstituiše da otkrije i ostvari te mogućnosti za njeno konstituisanje primereno ciljevima koji se žele njome ostvariti.

U kojoj meri će nesvrstane zemlje danas uspešno jačati bezbednost i odbranu osloncem na sopstvene snage, zavisi i od toga koliko uvažavaju opšta bitna nova obeležja prirode vojne sile kao oblika društvene moći a koje su proizvod savremene epohe. Tek na osnovu poznavanja ovih bitnih novih obeležja društvene prirode vojne sile, moguće je otkriti specifiku puta izgradnje efikasne odbrane osloncem na sopstvene snage za svaku pojedinačnu nesvrstanu zemlju.

Prvo bitno novo obeležje prirode vojne sile je — *produbljenost njenog društvenog karaktera*. Sposobnost nekog društvenog subjekta (a ovde je reč o nesvrstanim zemljama kao takvim subjektima) da svoju društvenu moć konstituiše i ispolji (potencijalno ili aktuelno) u obliku vojne sile zavisi danas u većoj meri nego u prošlim isto-

rijskim epohama od njegovih mogućnosti da u svim oblastima društvene stvarnosti nalazi izvore svoje efikasnosti vojnog organizovanja i delovanja primereno ciljevima koje želi njome da ostvari. Iz ove činjenice proizišla je sposobnost brojnih antikolonijalnih, narodnooslobodilačkih i revolucionarnih pokreta druge polovine dvadesetog veka da konstituišu svoju vojnu silu, mada po merilima vojnotradicionalističkog mišljenja za to nisu imali nužne uslove. Takođe, iz ove činjenice proizlaze istorijski objektivno povoljnije mogućnosti svih zemalja, pa i malih i nerazvijenih, za izgrađivanjem efikasne odbrambene moći osloncem na sopstvene snage.

U kojoj meri će biti iskorišćene ove mogućnosti u svakoj pojedinoj nesvrstanoj zemlji, zavisi od toga koliko vodeće društvene snage zemlje uvažavaju ovu činjenicu kao polaznu tačku svoje odbrambene politike. Ovaj zaključak nameće pitanje na koji način se u praksi ostvaruje zahtev uvažavanja produbljenosti društvenog karaktera vojne sile kao polazne tačke odbrambene politike osloncem na sopstvene snage.

Ovde nije moguće ponuditi iscrpan odgovor. Zato ćemo se zadovoljiti operacionalizacijom ove polazne tačke odbrambene politike u vidu nabrojavanja ovih njenih polazišta: (1) odbrambena moć zemlje proizilazi iz ukupne sposobnosti društva da ostvaruje proklamovane ciljeve svog *razvoja*, pa zato i vojna organizacija zemlje i po svom društvenom karakteru i po svojim tehničkim karakteristikama mora biti integralni deo celine tog razvoja; (2) odbrambena moć zemlje je upravno proporcionalna stepenu prihvatanja razvojnih ciljeva društva od strane najširih slojeva društva kao izraza sopstvenih životnih interesa; (3) savremena vojna organizacija podrazumeva odgovarajući broj specijalizovanih vojnih profesionalaca, različitog pa i najvišeg stepena obrazovanosti, zbog čega odbrambena politika osloncem na sopstvene snage znači, pored ostalog, stvaranje profesionalnih vojnih starešina, i onda kada se radi o području odbrane, odnosno naoružanom narodu; (4) odbrambena politika mora da inicira angažovanje svake oblasti društvenog života da shodno svojoj prirodi neposredno doprinosi jačanju odbrambene moći zemlje; (5) u današnjem svetu svaka vojna agresija izaziva osudu od strane miroljubivih i demokratskih snaga sveta, a efekat te osude i posebno mogućnost raznovrsne neposredne podrške žrtvi agresije, bitno zavisi od ispoljene odbrambene sposobnosti žrtve agresije.

Drugo novo bitno obeležje društvene prirode vojne sile uslovljeno je kvalitativnim skokom koji se desio u razvoju ratne teh-

nike. Pojavila su se sredstva kojima je moguće fizički uništiti čitave narode, pa i ljudski rod. Na prvi pogled čini se da je time stvorena objektivna osnova za konstituisanje vojne sile kao neke vrste apsolutne društvene sile. Međutim, praksa je pokazala da je dijalektika tog skoka u razvoju ratne tehnike mnogo složenija. Pokazalo se da razvoj ratne tehnike kao sredstva za masovno uništavanje *nema* za posledicu *proporcionalan* porast efikasnosti vojne sile kao činioca i sredstva politike. Uprkos ogromnoj fizičkoj energiji koju u sebi sadrži, oružje nije postalo svemoćno, pa zato ni vojna sila nije apsolutna sila, jer bi neka sila bila apsolutna sila tek ako bi se njome postizao svaki željeni cilj.

Vojna sila utemeljena na sredstvima kojima je moguće fizički uništiti ljudski rod nije postala takva sila. Umesto toga došlo je do mnogo složenijeg odnosa između količine materijalne energije koju je čovek u stanju da aktivira u vidu uništavajuće moći oružja i *ciljeva* koje želi postići. Zašto? Zato što porast količine te vrste materijalne energije ne znači i porast čovekove moći da ostvari svaki cilj, nezavisno od njegovog društvenog značenja.

U tom pogledu društvena stvarnost druge polovine 20. veka kvalitativno se razlikuje od one iz 18. i 19. veka. U to vreme građanske države bile su najznačajniji posednici vojne sile. Njihova sposobnost da svoju društvenu moć konstituišu kao vojnu silu upravo proporcionalno je narastala sa povećanjem količine materijalne energije koju su mogle aktivirati u vidu uništavajuće moći oružja, bez obzira na društveno značenje ciljeva koje su sebi postavljale.

Danas to više nije tako. U društvenoj stvarnosti savremenog sveta porast vojne sile neke države, bloka država ili nekog drugog društvenog subjekta, nije jednaka porastu količine materijalne energije sadržane u stokovima oružja kojim raspolaže. To ne znači da je oružje postalo manje značajan konstitutivni elemenat vojne sile kao oblika društvene moći. Ono i nadalje ostaje bitan konstitutivni elemenat vojne sile koji svojim kvalitativnim i kvantitativnim vrednostima određuje ukupnu efikasnost vojne sile, ali se ispoljava na nov način. Novina je u tome što povećanje materijalne energije sadržane u oružju (količina i borbena svojstva oružja) predstavlja stvarno povećanje vojne sile kao oblika društvene moći *samo* u onoj meri u kojoj je ta energija *istorijski primerena* društveno-političkoj suštini *ciljeva* koji se njome žele postići. U svakom drugom slučaju, ta energija — ma koliko je velika njena uništavajuća moć — ne doprinosi efikasnosti vojne sile, ili čak postaje društveno iracionalna

energija. Prema tome, u kojoj meri će određena količina ratne tehnike sa njenim borbenim svojstvima moći da posluži kao stvarni izvor vojne sile, danas više nego ikada ranije objektivno zavisi od društveno-političke suštine cilja koji se želi postići upotrebom te tehnike.

U toj dijalektici savremenog oružja nalazi se objašnjenje nespособnosti kolonijalnih sila posle drugog svetskog rata, da snagom najsavremenijeg oružja za masovno uništavanje spreče istorijski proces dekolonizacije. U isto vreme u ovoj dijalektici savremenog oružja sadržane su nove istorijske mogućnosti i malih i nedovoljno razvijenih zemalja da osloncem na sopstvene snage uspešno izvojuju i brane nezavisnost i teritorijalni integritet kada su ugrožene vojnom agresijom. Svojom društveno-političkom suštinom cilj koji žele ostvariti u tom slučaju im omogućava da u uslovima tehničke inferiornosti u odnosu na agresora pronađu vojnu doktrinu kojom se anulira agresorova tehnička superiornost kao činilac s kojim je agresor računao kao odlučujućim za ostvarivanje svojih ciljeva. Poznati su primeri ratova koji ovo potvrđuju. Jedno od najvažnijih ishodišta visokog borbenog morala koji su ispoljile oslobodilačke snage u tim ratovima bile su ovakve vojne doktrine, jer su u praksi dokazivale mogućnost pobeđe nad tehnički superiornijim agresorom.

Treće bitno novo obeležje vojne sile kao oblika društvene moći proizišlo je iz istorijskog i društvenog procesa koji je Tito, 1958. godine u Bandungu, definisao kao — veliko istorijsko buđenje naroda.

Početkom dvadesetog veka 70 odsto svetskog stanovništva živelo je u kolonijalnom ili nekom drugom vidu nacionalne porobljenosti koja se, pored ostalog, očitovala u neposrednom postojanju vojne sile zemalja porobljivača na tlu porobljenih naroda. Posle završetka drugog svetskog rata otpočinje snažan proces prevazilaženja tog stanja čiji je rezultat konstituisanje preko sto novih nacionalno nezavisnih država. Glavna snaga koja je omogućila taj proces bila je nacionalno osvešćenje širokih slojeva stanovništva u svim krajevima sveta.

Naravno time proces nacionalne emancipacije nije završen, nisu još sasvim prevaziđeni ni najgrublji vidovi nacionalnog porobljavanja i neravnopravnosti. Ali bez obzira na to, očigledno je da je opisan proces imao kao jednu od svojih najznačajnijih posledica — *nov odnos između vojne sile i nacionalne svesti* kao dva međusobno povezana oblika društvene moći. Novo u tom odnosu je to što se nacionalna svest u sve većoj meri ispoljava kao takva vrsta druš-

tvne moći koju više nije moguće nadvladati: spolja *neposredno* vojnom silom kao *glavnim* sredstvom nacionalnog porobljavanja.

Time vojna sila nije prestala da služi kao sredstvo politike osvajanja i hegemonije. Ona se u svetu još uvek primenjuje kao sredstvo takve politike, ali sve manje neposredno kao glavno sredstvo. Umesto ranijeg neposrednog, moglo bi se reći, klasičnog načina upotrebe vojne sile kao sredstva politike osvajanja i hegemonije, danas vojna sila dobija sve više ulogu *posrednog* sredstva takve politike. Služi sve više kao oslonac konstituisanja i održavanja političkih, ekonomskih i vojnih struktura i odnosa preko kojih se ostvaruje spoljna dominacija nad željenom sferom uticaja, a da se pri tome formalno ne negira nacionalna nezavisnost naroda tog područja.

Kako se suprotstaviti takvoj ulozi vojne sile politikom odbrane osloncem na sopstvene snage? Ovo je jedno od najaktuelnijih pitanja za sve zemlje koje se opredeljuju za takvu odbrambenu politiku. Razume se, autarhični koncept odbrane ne dolazi u obzir, jer autarhija u bilo kojoj oblasti društvene stvarnosti u današnjem svetu vodi ka regresu, pa to važi i za vojnu politiku. Rešenje se nalazi u konceptu takvog opšteg razvoja zemlje koji podrazumeva sve veće otvaranje prema svetu u celini, konceptu kojim se prevazilaze postojeći oblici zavisnosti u suverenom raspolaganju sopstvenom vojnom silom i predupređuju mogući novi oblici takve zavisnosti. U tom smislu vrlo su inspirativni stavovi izloženi u saopštenju grupe autora pod naslovom: »Tehničko-tehnološka i znanstvena suradnja nesvrstanih zemalja kao činilac njihove sigurnosti«. Od posebnog značaja je njihov nalaz da kupovina velikih količina oružja, pa i razvoj sopstvene vojne industrije u nesvrstanim i zemljama u razvoju može da ima za posledicu zamenu starih novim oblicima zavisnosti, čime se ne ostvaruje stvarna suverenost u raspolaganju sopstvenom vojnom silom, što je, na žalost, još uvek čest slučaj. Ovi autori s pravom konstatuju da se to dešava onda kada nesvrstane zemlje i zemlje u razvoju kopiraju vojnu strategiju i tehnologiju razvijenih zemalja. Da bi razvoj sopstvene vojne industrije i kupovina oružja bili pouzdani činioci obrambene politike osloncem na sopstvene snage, moraju biti ispunjeni sledeći nužni uslovi: (1) da su kompatibilni mogućnostima i specifičnim uslovima celine ekonomskog, političkog, naučnog, tehnološkog i kulturnog razvoja zemlje, i (2) da oružje i vojna oprema dobijeni na te načine bude po svojim borbenim svojstvima izraz vojne doktrine koja pretpostavlja da se najširi slojevi naroda ispolje kao subjekt rata u suprotstavljanju agresiji.

Sledeće bitno novo obeležje društvene prirode vojne sile jeste — *kontroverzност* sadašnje epohe ljudskog društva kao epohe u kojoj se javljaju nove mogućnosti, s jedne strane, za konstituisanje vojne sile kao oblika *otuđene* društvene moći i, sa druge strane, za njeno konstituisanje kao oblika *razotuđene* društvene moći.

Nove mogućnosti da se vojna sila konstituiše kao oblik otuđene društvene moći proizlaze iz dva razloga. Prvi je — potreba država savremenog sveta da, zbog karaktera savremene ratne tehnike, imaju takve specijalizovane vojne institucije koje su snažnije od vojnih institucija prošlih epoha: (1) po broju ljudi koje obuhvataju svojom strukturom, (2) po finansijskim i drugim materijalnim sredstvima kojima raspolažu i (3) po neophodnosti njihove veće povezanosti sa ostalim društvenim institucijama, odnosno drugim društvenim delatnostima, kako bi se one mogle uključivati u vođenje oružane borbe u slučaju rata. Drugi razlog je — povećane mogućnosti stvaranja iskrivljene društvene svesti najširih razmera sredstvima ideološke, političke, psihološke i religiozne manipulacije javnim mnjenjem čime se za izvesno vreme omogućava podrška narodnih masa upotrebi vojne sile i za ciljeve koji su suprotni stvarnim njihovim nacionalnim i socijalnim interesima.

Samim tim što je uvećana, društvena moć vojnih institucija ne postaje otuđena. Takvom ona postaje zbog birokratske etatizacije kao opšte karakteristike današnjih država, bez obzira na sve, pa i suštinske, razlike između njihovih društvenih uređenja. Ukoliko je birokratska etatizacija dublja, utoliko jačaju državne institucije, među kojima i vojne, kao centri otuđene društvene moći. Njihova otuđenost od društva, odnosno naroda, jeste u tome što konstituišu i — putem pomenutih oblika manipulisanja javnim mnjenjem — proglašavaju svoje parcijalne interese za opštedruštvene, odnosno nacionalne i što ukupnu moć države, što znači i vojnu, koriste za ostvarivanje interesa koji su nepodudarni, pa često i suprotni nacionalnim i socijalnim interesima narodnih masa.

Kad god je na delu takva upotreba vojne sile, ona je oblik otuđene društvene moći. Oružani sukobi između nesvrstanih zemalja su posledica njihove nesprenosti da miroljubivo rešavaju postojeće, istorijskim razvojem nastale, međusobne protivrečnosti, ili su posledica orijentacije vladajućih krugova pojedinih zemalja da čuvaju svoj vladajući položaj tako što prihvataju ulogu eksponenata politike podele interesnih sfera između velikih sila. Ovo je dokaz da su i ove zemlje podložne procesu birokratske etatizacije i konstituisanju u njima vojne sile kao oblika otuđene društvene moći. Kada

je reč o bezbednosnoj i odbrambenoj politici osloncem na sopstvene snage, ova činjenica je značajna, jer otuđena vojna sila ne može biti istinski i pouzdani činilac takve politike.

U drugom svetskom ratu i posle njega nastale su objektivne istorijski nove mogućnosti konstituisanja vojne sile kao *razotuđenog* oblika društvene moći. One su rezultat širine i dubine procesa nacionalnog i socijalnog osveščavanja, politizacije, opšteg i stručnog obrazovanja širokih slojeva stanovništva u svetskim razmerama, kakve ranije istorija ljudskog društva nije poznavala.

Najznačajnija realizacija ove mogućnosti je stvaranje istinskih narodnih armija brojnih narodnooslobodilačkih pokreta u drugom svetskom ratu i posle njega. Takve armije — kao oblik razotuđene, odnosno podruštljene vojne sile u konkretnoistorijskoj datosti — bile su izraz neposrednog delovanja narodnih masa kao subjekta svoje istorije, pa time i najviši domet odbrambene politike osloncem na sopstvene snage. Posle konstitucije tih pokreta u nove države, mnoge od tih armija prestale su da to budu, što je ograničilo, pa često i onemogućilo te države da vode odbrambenu politiku osloncem na sopstvene snage. Ovo istorijsko iskustvo dokazuje da je za svaku zemlju koja se odlučuje za bezbednosnu i odbrambenu politiku osloncem na sopstvene snage ključno pitanje kakve su po svom društvenom biću oružane snage na koje se računa, kao na okosnicu konstituisanja borbene snage narodnih masa koja je nesavladiva za agresora.